

ΛΗΣΤΕΙΑ ΚΑΙ ΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΣΤΗΝ ΝΑ. ΑΤΤΙΚΗ

Η Ληστεία και η Πειρατεία οι δύο αυτές πανάρχαιες αδελφές μορφές βιαίας αφαιρέσεως και ιδιοποιήσεως ξένης περιουσίας, που φτάνουν στην διάπραξη κάθε είδους βαρβαρότητας και στον φόνο ακόμη προκειμένου να επιτύχουν τον σκοπό τους, είναι φαινόμενα παγκόσμια και πανάρχαια και φυσικά δεν έλειψαν από τα παράλια και τα μεσόγεια της ΝΑ. Αττικής*. Τα εντοπίζουμε στην εργασία ετούτη, στους νεώτερους χρόνους από τον ΙΔ' αιώνα έως και την τελευταία τους άνθιση μεταπελευθερωτικά, οπότε και έγινε η οριστική τους πάταξη.

A

Είναι γνωστό, πως ήδη τον ΙΔ αιώνα, η περιοχή των Αθηνών έπασχε από τις επιδρομές των φουστηδων, των διαφόρων άλλων πειρατών των οποίων ο δρόμος άνοιγε από τα ανατολικά και νότια παράλια πολύ εύκολα. Αυτός ήταν προφανώς και ένας βασικότατος λόγος που προνοιάστηκαν από τους κυρίους της περιοχής Καταλάνους κ.ά. οι Έλληνες Αρβανίτες. Τους είχε ανατεθεί η φύλαξη των Αθηνών από την πλευρά των Μεσογείων. Τότε χτίστηκαν και οι πύργοι-βίγλες που απ' αυτούς σώζονται ακόμη δύο, ένας στον μικρό λόφο στον δρόμο Μαρκοπούλου-Κερατέας και ο άλλος στην Βραώνα (την αρχαία Βραυρώνα). Λίγα χρόνια πριν, υπήρχε και ένας ημικατεστραμμένος στον Άγιο Αθανάσιο, πολύ κοντά στο Κάστρο του Χριστού στο Κορωπί (περιοχή αρχαίου δήμου Σφηττού) αλλά ο νέος κύριος του χωραφιού τον κατεδάφισε παρά την υπόσχεσή του πως δεν θα τον έθιγε.

Σε δύο όμως περιπτώσεις, αυτοί οι γενναίοι υπερασπιστές των Αθηνών υπέστησαν τρομερή καταστροφή από πειρατικές επιδρομές. Το Λιόπεσι (αρχαία και σημερινή Παιανία) από παράλιο που ήταν και κατεστράφη, έγινε μεσόγειο (Καμπούρογλου Ιστορία των Αθηναίων, τ. Β, σ. 115). Η Κε-

*Για τη ληστεία και πειρατεία στην Β. Αττική και σαν συνέχεια της παρούσας εργασίας, δημοσιεύεται στα σχετικά Πρακτικά ανακοίνωσή μου στο Α' Συμπόσιο Ιστορίας - Λαογραφίας Βορείου Αττικής, Αχαρνές, 25-27 Μαρτίου 1988.

ρατέα εξ άλλου όπως αναφέρει ο Wheeler καταστράφηκε τέλη του 16ου ή αρχές του 17ου αιώνα.

Λίγο νωρίτερα, ο Νικολαΐ Μαρτόνι, νοτάριος από την Μάλτα, επιστρέφοντας από προσκύνημα στους Αγίους Τόπους επισκέπτεται την χώρα μας. Φιλοξενείται και από τον Κάρολο Τόκκο, πανίσχυρο τότε και δίνει γενικά μια καλή περιγραφή της κατάστασης στο ημερολόγιό του. Ανάμεσα στα άλλα αναφέρεται στην αποβίβασή του στο Πόρτο Ράφτη που έγινε ημέρα Νηστειών, και που ευχαρίστησε το Θεό με όλη του την καρδιά γιατί είχε γλυτώσει κατά το ταξίδι του από τα χέρια των κουρσάρων. Δεν ήταν όμως καθόλου βέβαιος πως στην ερημιά της παραλίας αυτής, δεν θα συναντούσε ληστοπειρατές και ιδιαίτερα Τούρκους απ' αυτούς, γιατί γνώριζε πως περιέτρεχαν την περιοχή. (*Liber Peregrinationis ad Loca Santa* 1395). Κι ωστόσο, ήταν τέτοια η ανασφάλεια και η σύγχυση και στα σύνορα της Μεσογαίας, που κινδύνεψε να σκοτωθεί στη διαδρομή του από Αθήνα σε Ωρωπό γιατί τον εξέλαβαν για Τούρκο.

Εξ άλλου είναι γνωστό πως ο Ρεΐς Κεμάλ είχε εγκατασταθεί στην Εύβοια κι από εκεί χτυπούσε τα παράλια της Αττικής (1472). Γενικά το Αιγαίο πειρατοκρατείται. Η Σίφνος, η Τήνος, η Σύρος και οι πλησιέστερες στα παράλια μας Άνδρος και Κέα, υποφέρουν τα πάνδεινα. Ο Pierre Belon (*Les observations des plusier...* 1553) δίνει καλή αναφορά των όσων συμβαίνουν στο Αιγαίο και δεν παραλείπει να σημειώσει την δυστυχία της Άνδρου που «θα γίνονταν σκλάβοι των Τούρκων» πειρατών οι κάτοικοί της. (Κυρ. Σιμόπουλος, Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα, τ. Α, σ. 393). Όσο για την Κέα, ο Mac Gill γράφει γύρω στα 1804, πως στην Κέα οι πειρατές έχουν ιδρύσει εμπορικό κέντρο αλατιού και τοπικών προϊόντων (Ν. Κεφαλληνιάδη: Πειρατεία, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα 1984, σ. 157-165).

Είναι φυσικό από εκεί να ξεχύνονταν συχνά προς τα παράλια μας και μη βρίσκοντας αντίσταση να εισχωρούσαν στην Μεσογαία Αττικής. Οπωσδήποτε όμως, στην νεώτερη αυτή εποχή, η παρουσία του έξοχου πατριώτη Λάμπρου Κατσώνη, στα νερά μας, παρά την ήττα που υπέστη στα 1790 από τον ενωμένο στόλο Τούρκων και Αλγερινών κοντά στο Σούνιο, μείωσε τον κίνδυνο με τα φοβερά πλήγματα που κατάφερε στους κάθε είδους πειρατές.

Γενικά τα Αττικά παράλια, δεν είναι καθόλου ασφαλή. Υπάρχει γι αυτό και μία ποιητική μαρτυρία, εκείνη του Λόρδου Βύρωνα, που όσο κι αν μπορεί κανείς από πρώτη κρίση να την θεωρήσει ακριβώς «ποιητική» ωστόσο με κανένα τρόπο δεν μπορεί να την αγνοήσει μιά κι ο Άγγλος Φιλέλληνας, έγραψε ιστορία με την ποιήσή του για την σκλαβωμένη Ελλάδα. Ο Βύρων όταν πρωτοήρθε στην Ελλάδα, εντυπωσιάστηκε αρνητικά, με τον κίνδυνο που λέγεται πειρατεία. Τόσο κακή μάλιστα ήταν η εντύπωση, που, άδικα βέβαια όπως ο ίδιος με τον αγώνα του για μία ελεύθερη Ελλάδα έδειξε, θεώρησε όλους τους Έλληνες εκτός από τους Ηπειρώτες, Παργινούς Σουλι-

ώτες, Χειμαρριώτες, ανθρώπους χωρίς καμία απολύτως εντιμότητα. Θαυμάσιος σαν ποιητής, μαγεύεται από τα παράλια της Αττικής αλλά δεν ξεχνά καθόλου, όπως ο Πολυκράτης, που αναφέρθηκε, να θρηνήσει συγχρόνως το γεγονός πως αυτό το υπέροχο δημιούργημα της Αττικής Φύσης, τώρα καταμολύνεται από την παρουσία των πειρατών. Στο ποίημα του Γκιαούρ λέει:

πανταχού ευρίσκεις πλήθος άντρων αναπαυτηρίων
 όμως τώρα κατοικούνται υπό πειρατών αγρίων
 με το σκάφος τους εις κόλπους κεκρυμένους ενεδρεύουν
 και τα ποντοπόρα πλοία με τα βλέματα θηρεύουν.

...

αυτοί ζουν και αποθνήσκουν ως ανδράποδα αχθοφόρα
 είναι δούλοι —και τι λέγω—, δούλοι δούλων των εσχάτων
 και αναισθητοι εις όλα φίλοι των κακουργημάτων.
 Πάσα σήμερον κακία την καρδίαν των μολύνει
 ικανή ν' αφομοιώση τους ανθρώπους με τα κτήνη.

...

Σκιά μαύρη και αγρία βράχων αποτομοτάτων
 επί των κυανοχρόων επεκτείνεται υδάτων
 ο αλιευτής με φόβον την κοιτάζει υποπτεύων
 Πειρατού ή Μανιάτου μη ναι σκάφος ενεδρεύον.

(Αυτά από μία μετάφραση της Μαρ. Δοσίου. Οι στίχοι έχουν περιληφθή στο βιβλίο *Ηπειρωτικά*, 1975, του Δημ. Β. Σιωμοπούλου, σελ. 93).

Και αυτά μεν για την πειρατεία από γραπτές πηγές. Μια έρευνα στα Αρχεία του Κράτους, δεν έδωσε περισσότερα στοιχεία άλλωστε.

Υπάρχει όμως, η παράδοση, ο θρύλος, η αναφορά σε συγκεκριμένα πρόσωπα κ.ά. που μπορούν να συμπληρώσουν, αρκετά βάσιμα τις γραπτές πηγές γιατί σε μεγάλο σημείο μπορεί ακόμη να ελεγχθή η αξιοπιστία τους. Το παρελθόν είναι πρόσφατο και οι οικογένειες κρατούν καλά τη μνήμη των προγόνων οι άνθρωποι την προέλευση των ιστοριών, την μνήμη των όσων έγιναν στην περιοχή, κι αξίζει να καταγραφούν όσα υπάρχουν ακόμη στη μνήμη αυτή. Και πρώτα με την πειρατεία, που αν και φυσιολογικά θα έπρεπε λιγότερο να τρομάζει τουλάχιστον τα μεσογειότερα χωριά, ωστόσο έχει πάρει διαστάσεις θρύλου κάποτε και λέγονται γοητευτικές ιστορίες, με θέμα τους κουρσάρους που σίγουρα πάρα πολλοί δεν τους γνώρισαν.

Πρώτα απ' όλα, στα χείλια των Μεσογειτών μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, δεν έπαψε να υπάρχει η φράση του τρόμου «έρχονται οι κουσάροι (βίνjενε κουσάρετjε). Θα πρέπει μάλλον να υποθέσουμε πως δεν σήμαινε τον απλό κλέφτη, σαν διαρρήκτη η λέξη κουσάρ. Όσο κι αν λίγο αργότερα περιορίστηκε η έννοια της μόνον σε αυτή την έννοια. Εικάζεται αυτό διότι πολύ εύκολα αντιμετώπιζαν έναν απλό κλέφτη σ'την πραγματικό-

τητα, ώστε όταν έλεγαν πως έρχονται οι κουσάροι να εννοούσαν τους κλέφτες που μάλλον είχαν «του χεριού» τους, αφού τους κατελάμβανε φόβος αληθινός. Άλλωστε και ολόκληρη η φράση «έρχονται οι κουσάροι» δείχνει κάποιον ερχομό εντελώς ανεπιθύμητο, μια επιδρομή, και μάλιστα από ομάδα κακοποιών κι όχι μεμονωμένο άτομο. Μοιάζει να είναι κατάλοιπο της εποχής των κουρσαρικών επιδρομών, που στην τουρκοκρατία δεν έλειπαν βέβαια καθόλου. Όσο για τους ληστές, ήσαν βέβαια κι αυτοί «κουσάρ», αλλά γρήγορα πήραν το πραγματικό τους όνομα δηλ. του ληστή. Πάντως προσωπικά δεν είχα ακούσει παλαιότερα τη φράση «έρχονται ληστές» αλλά «έρχονται κουσάροι», από άτομα που ήδη ήσαν πολύ ηλικιωμένα και είχαν σαφέστατη εικόνα του περασμένου αιώνα σε πολλά πράγματα.

Στην παραλία του Κορωπιού, καλύτερα στη θάλασσα του Κορωπιού, δηλαδή στην παραλία που ανήκε στην περιοχή του χωριού ευρύτερα αλλά και περιοχή και συνεπώς και θάλασσα των Καλυβίων, τον Άγιο Δημήτρη, έχουν κατά καιρούς βρεθεί από διαφόρους, χρυσά νομίσματα, μέσα σε σακούλες πάνινες, που φαίνεται πώς τα είχαν κρύψει με αρκετή επιμέλεια οι πρώτοι τους κάτοχοι. Πιστεύεται πως ήσαν θησαυροί των κουρσάρων οι οποίοι πάντοτε σύμφωνα με τα όσα λέγανε, είχαν ορμητήριο το ξερονήσι Σαν Τζώρτζη που δεν βρισκόταν μακριά από την παραλία. Αυτό το γεγονός έχει πλάσει φαίνεται και τον θρύλο πως στον περιβόλο της εκκλησίας (παλαιό μετόχι της Μονής Πεντέλης) είναι κρυμμένος θησαυρός και ακριβώς στο σημείο που πέφτει η σκιά του σταυρού της εκκλησίας, μια ορισμένη ημέρα του χρόνου. Με άλλα λόγια εντελώς άοριστα και φυσικά αδύνατον να το ανακαλύψει κανείς. Είναι φανερό πως πρόκειται για κατασκευάσμα που δημιούργησε η γοητεία του κρυμμένου θησαυρού. Το γεγονός ακόμη πως για την εκκλησία αυτή, υπάρχουν κι άλλες γοητευτικές ιστορίες, ότι την έχτισε ή την συμπλήρωσε κάποιος Τούρκος, που το καράβι του το πήρε το κύμα κι επέστρεψε πως χάνεται και την ώρα αυτή ένας γέρος με άσπρα γένεια, παρουσιάστηκε στο τιμόνι και τον έβγαλε στη στεριά λέγοντας του ότι είναι αυτός, που θα δει την εκκλησία του πιο πάνω, εννοώντας τον Άγιο Δημήτριο (γέρο εδώ παραδόξως) δείχνει πως πλούσια φαντασία και μυστικιστική διάθεση υπήρξε η δημιουργός αιτία.

Δεν είναι όμως μόνον ο θρύλος και η αοριστία του που συμπληρώνει τα γραπτά στοιχεία, που βεβαιώνουν την ύπαρξη της ληστείας και της πειρατείας στην περιοχή. Υπάρχει η *ιστορία των συγκεκριμένων ατόμων*, πολύ κοντινών προγόνων γνωστών οικογενειών των Μεσογείων, που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο δίνουν και συγκεκριμένα στοιχεία τα οποία και καταγεγραμμένα τώρα, ελπίζεται ότι θα πλουτίσουν αρκετά τις σχετικές μας γνώσεις. Σχετικά με την πειρατεία πρώτα, έχουμε την οικογένεια Σ. Κόλλια ή Λιάπη με καταγωγή από τα Καλύβια και μετοικεσία στο Κορωπί. Ο Σπύρος Λιάπης είχε μείνει ορφανός από πατέρα και μητέρα, και την ανατροφή του είχε

αναλάβει η αδελφή του στα Καλύβια. Τον άρπαξαν όμως Λιάπηδες φούστες και αναγκαστικά ακολούθησε την πειρατική ζωή για κάμποσα χρόνια, έως ότου ανδρωθεί και καταφέρει να δραπετεύσει. Θα πρέπει να εξαρθεί το γεγονός πως ο Λιάπης, που απέκτησε αυτό το προσωνύμιο από την περιπέτεια του, όχι μόνον δεν έπαψε να αισθάνεται Έλληνας και Χριστιανός, αλλά έλαβε μέρος στον απελευθερωτικό αγώνα, πολέμησε στην Ακρόπολη και για τις υπηρεσίες του αυτές, έλαβε και τις καθιερωμένες γαίες. Λέγεται ότι ήταν σκληρός σαν άνθρωπος κι ότι έδειχνε ένα γυναικείο δάχτυλο με το δαχτυλίδι που είχε από τον καιρό της πειρατικής του ζωής. Και αν το τελευταίο ήταν σωστό, πάντως το γεγονός ότι έκανε έναν άριστο γάμο με κοπέλα από το σόι των Παπανικολαίων, ανθρώπων ευπόληπτων και οικονομικά ισχυρών, φαίνεται να καταρρίπτει το πιστευόμενο, πως ο ίδιος είχε προβεί σε τόσο απάνθρωπη πράξη από δική του τουλάχιστον θέληση.

Σε μία φωτογραφία του 1879, την οποία και δημοσίευσε με σχόλια η Λαογραφία, τ. ΛΓ' με τον τίτλο «Δύο Φωτογραφίες Παλαιού Ντυσίματος και Χορού στα Μεσόγεια της Αττικής», σημειώνουμε την παρουσία στο χορό, δύο «ξένες» κοπέλες. Η πληροφορία που μας έδωσαν οι αδελφές Κοτζιά από το Κορωπί οι οποίες και παρεχώρησαν την φωτογραφία, είναι πως πρόκειται για δύο κοπέλες που είχε περιμαζέψει ο τότε Δήμαρχος Κρωπίας και γιατρός Κωνσταντίνος Παπασιδέρης, από το Πόρτο Ράφτη, όπου τις είχαν εγκαταλείψει οι φούσθηδες. Χάθηκαν τα ίχνη των κοριτσιών διότι ο Παπασιδέρης τις αποκατέστησε στην Αθήνα, μια και πάρα πολύ δύσκολα θα βρισκόταν άνθρωπος να τις παντρευτεί στα χωριά μας πιεσμένος από τις αντιλήψεις της εποχής.

Η προσωπική μου γνώμη είναι πως μέχρι και τις αρχές του 1900, τα παράλια του Μαρκοπούλου ήσαν ακόμη ή καλύτερα εθεωρούντο, ευπρόσβλητα από κουρσάρους, γι αυτό και ο παραθερισμός μπορούσε να επιχειρηθεί από τολμηρές οικογένειες και με οπλοφορούντες τους άντρες. Αυτό από διαβεβαιώσεις της μητέρας μου που παραθέριζε εκεί μικρό κορίτσι ακόμη, μέχρι και την πρώτη δεκαετία του αιώνα μας δηλαδή.

Το χτίσιμο της Μονομερίτισσας στα Καλύβια συνδέεται με το θαύμα των Ταξιάρχών της ίδιας περιοχής Καλυβίων. Έτσι δύο εκκλησίες αναφέρονται να βρίσκονται μέσα στο πλαίσιο των γεγονότων της εποχής των κουρσαρικών επιδρομών στην περιοχή.

Στους Ταξιάρχες, υπήρχε κελί στο οποίο καθόταν μόνιμα ο καντηλανάφτης. Κάποια μέρα (όλα αυτά σε αόριστο χρόνο), ο καντηλανάφτης βγαίνοντας στον περίβολο της εκκλησίας, είδε από μακριά, σε απόσταση τριακοσίων περίπου μέτρων τους κουρσάρους να έχουν αιχμαλωτίσει τους κατοίκους και να τους οδηγούν στα παράλια για να τους πάρουν μαζί τους στα καράβια και να τους πουλήσουν σκλάβους. Απελπισμένος τότε γιατί δεν μπορούσε να κάνει τίποτα να βοηθήσει τους συγχωριανούς του, μπήκε στην

εκκλησία και κοιτάζοντας την εικόνα των Ταξιαρχών, είπε απότομα και σχεδόν θυμωμένα με τον τρόπο που μιλούν ακόμη και σήμερα οι Μεσογείτες όταν βλέπουν αδιαφορία σε ώρα κινδύνου: Εσείς τί καθόσαστε εδώ. Έξω να βγίτε να δείτε τί γίνεται.

Οι Ταξιάρχες δεν φάνηκαν να ανταποκρίνονται άμεσα στην απελπισμένη αυτή προτροπή του καντηλανάφτη τους. Οι κουρσάροι εξακολούθησαν να οδηγούν τους αιχμαλώτους τους προς τα παράλια από την Κιτέζα. Όταν όμως έφτασαν σ' αυτά κι ενώ ετοιμαζόντουσαν να επιβιβαστούν, άρχισε ένας πάρα πολύ δυνατός αέρας, ξεσηκώθηκαν πελώρια κι ορμητικά κύματα και τσάκισαν τα καράβια. Έτσι αναγκάστηκαν να αφήσουν τους αιχμαλώτους τους και εξαφανίστηκαν και οι ίδιοι.

Εκείνοι που σώθηκαν πήραν το δρόμο του γυρισμού και φτάνοντας στο σημείο που βρίσκεται η εκκλησία η Μονομερίτισσα, αποφάσισαν να χτίσουν μια εκκλησία για να ευχαριστήσουν για τη σωτηρία τους την Παναγία. Πραγματικά, το κατάφεραν σε μία ημέρα να το κάνουν αυτό. Επειδή όμως χτίστηκε πρόχειρα, χωρίς καλά υλικά και με βιασύνη, γκρεμίστηκε. Με όλο που δεν μπορούμε να ελέγξουμε την παράδοση αυτή ιστορικά, ωστόσο δεν βρίσκεται καθόλου έξω από τα πραγματικά γεγονότα που συνέβαιναν με τους πειρατές. Στο κείμενο του Βελον που αναγράφηκε πιο επάνω, υπάρχει και η σαφέστατη επεξήγηση πως οι πειρατές, ποτέ δεν σκότωναν όσους συνελάμβαναν. Τους πουλούσαν για σκλάβους. Τους άντρες φθηνότερα και τις όμορφες γυναίκες ακριβότερα.

Ίσως με όλα αυτά να σχετίζεται και το λεγόμενο στα Καλύβια σαν κατάρα. Μας πούλησαν και μας ξεπούλησαν στην Μπαρμπαριά, χωρίς ναύλα. (Το καταγράψαμε από τον Βασίλειο Πανουργιά 72 ετών που τον άκουγε από την γιαγιά του στ' αρβανίτικα: Νά σίζνέ εδέ να περσίζνέ νέ Μπαρμπαρί πα νάβλè).

Με την Πειρατεία συνδέεται σύμφωνα με μία άλλη παράδοση και το κουρμπάνι, το «στιφάδο», του Αγίου Πέτρου στα Σπάτα. Πειρατές έκαναν επιδρομή στο χωριό και ο προεστός του χωριού, έταξε ένα μοσχάρι στον Άγιο για να σώσει το χωριό. Ο Άγιος άκουσε την παράκληση και πραγματικά σώθηκαν όλοι στο χωριό. Εκείνος όμως που έταξε το μοσχάρι μετανόησε και όλο ανέβαλε ώσπου τελικά αρνήθηκε να κάνει το τάμα του. Τότε, ένα μεγάλο φίδι, που ήταν κουλουριασμένο σ' ένα κλήμα του αμπελιού του, τον δάγκωσε και σε τρεις ημέρες πέθανε. Από τότε γίνεται τακτικά το στιφάδο.

Πόση αλήθεια υπάρχει στην παράδοση αυτή, είναι δύσκολο να ελεγχθεί. Το γεγονός όμως πως κάτι παρόμοιο έγινε, πράγματι κάποιον δάγκωσε ένα φίδι και τον σκότωσε από την μιά κι από την άλλη το γεγονός, πως στα Σπάτα η προσφορά ζωοθυσίας φαίνεται να έχει βαθύτερες ρίζες (βλ. Μαρίας Μιχαήλ-Δέδε, Από τη Ζωή στα Μεσόγεια της Αττικής, 1986), δεν κάνει

καθόλου απίθανη την κάποια ύπαρξη και του στοιχείου της πειρατικής επιδρομής.

B

Για τη ληστεία, τα πράγματα είναι ευκολότερο να μελετηθούν. Υπάρχουν γραπτά στοιχεία, επίσημα κρατικά έγγραφα, συμβολαιογραφικές πράξεις, αναφορές σε συγκεκριμένες καταστάσεις από αξιόπιστα πρόσωπα και ακόμη αναφορές επώνυμες σε ληστές και αυτά πέρα από τις ζωντανές ακόμη μνήμες οικογενειών, που ο όχι και τόσο μακρινός πρόγονός τους ή ακόμη και ο ίδιος ο πατέρας τους, υπέστησαν μία ληστρική επίθεση με φοβερά ή απλώς δυσάρεστα αποτελέσματα σε βάρος τους. Κατονομάζονται ακόμη και πρόσωπα τα οποία δεν συμπεριφέρθηκαν καλά, τροφοδότησαν ληστές ή από φόβο ή από ιδιοτέλεια. Έτσι όλα είναι διαφανέστερα κι ο θρύλος ή η αόριστη παράδοση, έχει παραχωρήσει τη θέση της στο συγκεκριμένο εκείνο που μπορεί ακόμη να ελεγχθεί σαν σωστό ή όχι.

Ωστόσο, για τις τελευταίες αυτές περιπτώσεις, είναι δύσκολο να γίνει μία ονομαστική αναφορά. Η δικαιολογημένη ευθιξία των απογόνων από τη μια μεριά αλλά και το γεγονός πως προφορική απλώς είναι η κατονομασία, δεν υπάρχει τίποτε το απόλυτα εξακριβωμένο και το σημαντικότερο βεβαιωμένο από τις αρχές ασφαλείας της εποχής, δεν επιτρέπουν αναφορά σε συγκεκριμένα πρόσωπα. Το μόνο το οποίο μπορεί να σημειωθεί εδώ, είναι πως τα επιλήψιμα αυτά ονόματα, δεν ανήκουν σε παλαιότερα εγκατεστημένους στα Μεσόγεια, αλλά σε σκηνίτες ποιμένες οι οποίοι αργότερα έγιναν μόνιμοι κάτοικοι των χωριών της Μεσογαίας Αττικής, και το σημαντικότερο, δημιούργησαν οικογένειες, περιουσίες και γενικά έζησαν έτσι που να αφήσουν το όνομα ενός νοικοκύρη στους απογόνους.

Επίσης πρέπει να σημειωθεί η παρατήρηση, πως τα κρατικά έγγραφα, δεν βρέθηκαν στους φακέλλους Αστυνομία-Χωροφυλακή, γενικά Ασφάλεια των Γενικών Αρχείων του Κράτους τα οποία ερευνήθηκαν. Πρόκειται για ενόρκους βεβαιώσεις και κυρίως για συμφωνίες μεταξύ Κράτους και ορισμένων πολιτών, ποιμένων κατά το μεγαλύτερο μέρος, για την πάταξη της ληστείας. Φαίνεται αρκετά παράδοξο το γεγονός αυτό για δύο λόγους: Διότι είναι γνωστό πως τουλάχιστον ο φοβερός λήσταρχος Κίτσος Νιβίτσας λήστευε τα Μεσόγεια (Κολιόπουλος: Ληστές 1979, Αθήνα, σ. 207) αλλά και ο περίφημος Νταβέλης, είναι βέβαιο πως δεν περιοριζόταν έως τα Άσπρα Χώματα στο Σταυρό, αλλά κατέβαινε και στα χωριά. Και για άλλο λόγο όμως είναι κάπως περίεργο: υπάρχουν στους πιο πάνω φακέλλους, για γειτονικές των Μεσογείων περιοχές, το Μπογιάτι, το Μαρκόπουλο Ωρωπού, Μαραθώνα και λίγο πιο πέρα τον Αυλώνα, για να μην φτάσουμε στα πιο απομακρυσμένα σημεία της Αττικής, Βύλλια π.χ και το κοντινό στην Αθήνα αλλά από την άλλη πλευρά Μενίδι. Πού οφείλεται αυτό, είναι κάπως δύσκολο να

εικάζει κανείς. Πάντως ασφαλώς το γεγονός μπορεί να οδηγήσει σε συγκρίσεις για την έκταση ή και το είδος της ληστείας στα Μεσόγεια και την Λαυρεωτική.

Ακολουθεί μια επιλογή, από τα διάφορα στοιχεία τα οποία έχουν συλλεγεί και που είναι αρκετά χαρακτηριστικά για το τί συνέβαινε στην περιοχή των Μεσογείων κυρίως τον περασμένο αιώνα όπως και τις αρχές του τωρινού.

Ιδιαίτερα θα επιστήσουμε την προσοχή στα συμβολαιογραφικά έγγραφα. Στο μὲν ένα, για το τι μπορούσε να συμβεί σε έναν πολίτη που κάθε άλλο παρά τάση πρό την ληστεία είχε. Πόσο τα πράγματα, οι αντιλήψεις της εποχής, μπορούσαν να τον εμπλέξουν σε δεινές περιπέτειες που καθόλου δεν ήθελε. Είναι η ένορκος βεβαίωση που συνετάγη από τον συμβολαιογράφο Κωνστ. Πιτάρη στα 1839. Το άλλο, συνταγμένο από τον συμβολαιογράφο Γ. Γρυπάρη, είναι ένα δείγμα της προθυμίας των ποιμένων της Λαυρεωτικής, να απαλλαγούν από την ληστεία. Επαχθέστατοι οι όροι και τεράστια η προσπάθεια των τιμίων και φιλησύχων βοσκών τους οποίους όμως και πάλι προτιμούσαν από το να λυμαίνεται ο τόπος από τους ληστές.

Από τα επίσημα κρατικά έγγραφα έχουμε αναφορά μιας μεγάλης κλοπής που για τη βαρύτητα της πρέπει να χαρακτηριστεί κι αυτή ληστεία, έγινε στην Κερατιά, στα 1825 και αναγνώσθηκε στη συνεδρίαση της Βουλής της 23 Μαρτίου. Μεταφέρεται ακριβώς όπως βρίσκεται διατυπωμένη στα Αρχεία της Εθνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 4ος (με τον αρ. 7 τόμου εκδόσεως Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων, Αθήναι 1973, σ. 187: «*Ανεγνώσθη αναφορά τῶν Δημογερόντων τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοῦ Γεωργίου Ζορμπᾶ, ὅστις μετὰ τῶν συντρόφων ἐβγῆκεν εἰς χωρίον Κερατιά καὶ ἤρπασε τέσσαρα βόδια καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Πορτοράφτη ἤρπασεν ἑξακόσια γιδοπρόβατα τοῦ Νικολάου Κορεβέση καὶ Ἀναστάση Δήμου ἀκόμη καὶ δύο τουφέκια καὶ ὀκτῶ πιστόλια. Ἀπεφασίσθη νὰ σταλῆ μετὰ προβουλεύματος εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, διὰ νὰ διατάξῃ, ὅπου ἀνήκει, νὰ συλληφθῆ ὁ Ζορμπᾶς καὶ νὰ ὑποχρεωθῆ ν' ἀποδώσῃ τὰ ὄσα ἤρπασε. Ἐστάλη τὸ προβούλευμα ὑπ' ἀρ. 537».*

Πλοῦσια η συγκομιδὴ του Ζορμπᾶ και των συντρόφων του που ωστόσο δεν είναι γνωστοί σαν μεγάλοι ληστές. Από την άλλη μεριά τα δυο τουφέκια και τα οκτώ πιστόλια, δείχνουν πως οι Μεσογείτες θεωρούσαν φρόνιμο να είναι καλά οπλισμένοι. Βέβαιο πως η αιματοχυσία δεν έγινε τελικά στη μεγάλη αυτή ληστεία, γιατί η αρπαγή έγινε με επιτηδειότητα. Ο Ζορμπάς και οι σύντροφοί του, άγνωστο από πού βρέθηκαν εκεί, θα αποτελούσαν μέρος «τῶν περιπλανωμένων ἀνά τήν Ἀττικὴν» κακοποιῶν που δεν δίσταζαν καθόλου όχι μόνον να αρπάζουν αλλά και να σκοτώνουν. Πάντως το όνομα δεν δείχνει Μεσογειακή καταγωγή.

Επίσης άλλη μαρτυρία από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους έχουμε για την Ανάβυσσο, όπου ο Καπετάν Γεώργιος Υδραῖος πήρε είκοσι φορτώματα

αλάτι από την εθνική αλυκή και ...γελάδια και δύο βόδια από κάποιον Αναγνώστη Οικονόμου και «επάτησε εις την νήσον Τζίαν». Και ακολουθεί παράκληση προς την Επιτροπή Ανατολικής Ελλάδος για έρευνα και επιστροφή των αρπαγέντων. (Πρβλ. Πέτρου Φιλίππου-Αγγέλου, Οι αλυκές της Αναβύσσου, Πρακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, σελ. 380).

Από τα ιστορικά πρόσωπα, τις συγκεκριμένες αναφορές, επιλέγονται λίγες διηγήσεις από πρόσωπα συγγενών και ένα κείμενο του Γερμανού αρχαιολόγου Λουδοβίκου Ρος.

Σύμφωνα με τις διηγήσεις της οικογένειας Β. Πανούση, από το Κορωπί ο πρόγονός τους, τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα, είχε πάει στην περιοχή του Χριστού, για τα κτήματά του. Εκεί τον συνέλαβαν δύο αδελφοί, γνωστοί για την ληστρική τους δραστηριότητα και τον μετέφεραν αναγκαστικά επάνω στον Προφήτη Ηλία, προφανώς για ασφάλεια. Τον έδεσαν σε ένα δέντρο και άρχισαν να τον χτυπούν και να τον βασανίζουν για να τους μαρτυρήσει πού είχε κρυμμένα τα χρυσά νομίσματά του, που πίστευαν πως ήταν πολλά. Ο Πανούσης αντιστεκόταν ή καλύτερα, όπως λένε οι απόγονοί του, δεν μαρτυρούσε τίποτα για τον λόγο πως δεν είχε κρυμμένα χρήματα. Απελπισμένοι οι ληστές, τέλος υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις προσπάθειές τους. Καταοργισμένοι όμως δεν τον έλυσαν αλλά τον άφησαν εκεί δεμένο και ημιθανή. Ύστερα, πήγαν στη γυναίκα του και προσπάθησαν να την πείσουν να μαρτυρήσει αυτή τον κρυψώνα των χρημάτων. Μη βρίσκοντας και πάλι χρήματα, έφυγαν λέγοντας θυμωμένοι και εκδικούμενοι «πηγαίντε στο Προφήτη Ηλία να τον φέρετε πεθαμένο». Πήγαν αμέσως εκεί και ο Πανούσης ζούσε ακόμα ή μάλλον απλώς ανέπνεε. Σε τρεις ημέρες πέθανε.

Μία δεύτερη περίπτωση ιστορικού προσώπου, το οποίο και πάλι δεν μπορούμε για τους ίδιους λόγους να κατονομάσουμε, είναι και αυτή χαρακτηριστική και πιστευτή διότι λέγεται πως το πρόσωπο αυτό κινήθηκε ακριβώς όπως είναι κοινά γνωστό πως έκαναν πάρα πολλοί προμηθευτές, των ληστών. Αναφέρεται, πως ο Μεσογειίτης αυτός, είχε σχέσεις με τον Νταβέλη που είχε πολλές περιπλανήσεις και κρησφύγετο στην Πεντέλη. Ο άνθρωπος αυτός τροφοδοτούσε κι εφοδίαζε τον Νταβέλη, με συναντήσεις που γινόταν στα Άσπρα Χάματα, λίγο πριν φτάσουμε στο Σταυρό. Το σημείο αυτό του δρόμου προς την Αθήνα από τα Μεσόγεια, προσφερόταν ασφαλώς για τέτοιες συναντήσεις όπως θα θυμούνται οι παλαιότεροι, πριν η περιοχή μεταβληθεί σε συνέχεια της πρωτεύουσας μας της Αθήνας.

Και, μια και αναφέραμε τον Νταβέλη, θα μεταφέρουμε και μια αρκετά ρομαντική ιστορία, την οποία λέει η οικογένεια του Κορωπιώτη γιατρού Ιωάννη Παπανικολάου και συγκεκριμένα όπως μας την διηγήθηκε ο γιός του Παύλος Παπανικολάου, υποναύαρχος του Λιμενικού Σώματος.

Ο Γεώργιος Μπουκουβάλας, είχε διοριστεί από το Κράτος, συλλέκτης φόρων και πήγαινε στο Κορωπί όπου η έδρα του και όπου πράγματι κι

εγκαταστάθηκε, για να εκτελέσει τα καθήκοντά του. Ο Νταβέλης, που φυσικά δεν αγαπούσε την ιδέα ότι κάποιος άλλος θα έπαιρνε τα χρήματα των Μεσογειτών έστησε ενέδρα στον Καρελά, και περίμενε τον Μπουκουβάλα με τη συνοδεία του να περάσει για να τον χτυπήσει. Όταν όμως τον είδε να έρχεται απότομα άλλαξε γνώμη και διαθέσεις. Ο Μπουκουβάλας ήταν επιβλητικός άνθρωπος και η εμφάνισή του, το παράστημά του και κυρίως ο τρόπος με τον οποίο πορευόταν, έδινε την εντύπωση του πραγματικού παληκαριού. Και η παράξενη ψυχή του ληστή, συγκινήθηκε. Τον πλησίασε, τον χαιρέτησε φιλικά και του είπε πως δεν έχει να φοβάται τίποτα από εκείνον και τους δικούς του. Τον διαβεβαίωσε μάλιστα πως για να μην συμβή κάτι το ανεπιθύμητο, θα έφευγε από την περιοχή μας. Πραγματικά, είναι γνωστό πως ο Χρήστος Νταβέλης, έφυγε και πήγε προς την περιοχή της Λιάκουρας όπου και εξοντώθηκε από τα κρατικά αποσπάσματα στα 1856, που τόσο ωραία τραγούδησε ο λαός θρηνώντας το σκοτωμό του και του διώκτη του του υπολοχαγού Γιάννη Μέγα, στην ίδια συμπλοκή. Αυτό βέβαια είναι στο περιθώριο της ιστορίας όπως θα λέγαμε, ασφαλώς όμως δίνει ένα άλλο φως στην ψυχουσύνθεση του ληστή Νταβέλη αν η ιστορία είναι σωστή όπως βάσιμα πρέπει να πιστέψουμε από την αξιοπιστία των εγγονών του Γιώργη Μπουκουβάλα, κι αν δεν είναι ακριβώς έτσι πάλι τότε για το πώς σκεπτόταν κι αισθανόταν ίσως ακόμη ο λαός για τους ληστές. Αλλά περισσότερο για το θέμα αυτό, θα μας έβγαζε από το θέμα μας (βλ. για την ψυχολογία του λαού, τα πραγματικά του αισθήματα απέναντι των ληστών κλπ., Μαρίας Μιχαήλ-Δέδε: 1) Συμβολή στη Μελέτη της Συναισθηματικής Γλώσσας του Δημοτικού μας Τραγουδιού. Ειδικά για το κτητικό «μου» με προσφώνηση. Πρακτικά Τετάρτου Συμποσίου Ποίησης, Πανεπιστήμιο Πατρών, 6-8 Ιουλίου 1984, Εκδ. Γνώση. 2) Σαρακατσάνικα Τραγούδια — Ιστορικά — Κλέφτικα — Ληστρικά κλπ., Πρακτικά Συνεδρίου, 1-3 Οκτωβρίου 1983, Σέρρες, Σαρακατσάνοι ένας Ελληνικός Νομαδικός Κτηνοτροφικός Πληθυσμός, Αθήνα 1985). Πάντως, σημειώνουμε πως δεν αποδεχόμαστε την άποψη ότι η ληστεία επιδοκιμαζόταν από τον λαό, όπως υποστηρίζεται από άλλους. Βάση, τα Δημοτικά Ληστρικά Τραγούδια και η άρση των εσφαλμένων εντυπώσεων που δημιουργούνται από την συναισθηματική γλώσσα του λαού μας). Τα λόγια όμως του Νταβέλη προς τον Μπουκουβάλα, όπως σώθηκαν από την οικογένεια του και μας τα επανέλαβε ο εγγονός του Παύλος Παπανικολάου, είναι χαρακτηριστικά και οδηγούν σε συμπεράσματα μόνα τους: «Δεν μπορώ να σκοτώσω τέτοια λεβεντιά» είπε, σηκώνοντας σημαία φιλίας.

Ο Λουδοβίκος Ρος, που με το βιβλίο του Αναμνήσεις και Ανταποκρίσεις από την Ελλάδα 1832-1833 περιέγραψε αρκετά ζωνρά πολλές πλευρές της τότε ελληνικής ζωής, αναφέρει και ένα περιστατικό που του συνέβη στη Θήβα. Έχει όμως άμεση σχέση με το θέμα μας και το αναγράφουμε σαν χαρακτηριστικό των όσων συνέβαιναν με την ληστεία στην περιοχή μας ή

με την συμμετοχή των Μεσογειτών, την τόσο αραιή και κυρίως τόσο περιστασιακή στις ληστρικές δραστηριότητες.

Στην Θήβα όπου είχε σύμφωνα και με όσα λέει ο ίδιος ο Ρος, το ένα από τα τρία δικαστήρια, το πρώτο μάλιστα, εκδικάζονταν υποθέσεις παρά το ότι η νέα νομολογία δεν ήταν ακόμη έτοιμη. Κρατικός εισαγγελέας ήταν ο Κωνσταντίνος Ράλλης, γνωστός του Ρος και σπουδασμένος στην Γερμανία. Μόλις ο Ράλλης είδε τον Ρος του είπε με ικανοποίηση, πως λίγες εβδομάδες πριν του είχαν πάει να δικάσει τους «λωποδύτες του» και θα μπορούσε να πάει την επόμενη ημέρα στο δικαστήριο να τους αντιμετωπίσει μαζί του. Οι λωποδύτες αυτοί, είχαν μεταφερθή από την Αττική. Ο Ρος, πήγε πράγματι στο δικαστήριο αλλά δεν ωφέλησε αυτό σε τίποτα, όπως λέει ο ίδιος, «πρώτον γιατί δεν αναγνώρισά τον άνθρωπο επειδή είχε βάψει το πρόσωπό του μαύρο και δεύτερο επειδή ο καϋμένος εκείνος είχε πέρα για πέρα μετανοήσει. Ήταν ένας όμορφος άνθρωπος, νεαρός χωρικός. Είχε υπηρετήσει το Γενάρη κάτω από τις διαταγές του Βάσου και μαζί με έξι συντρόφους του που από τον καιρό της διάλυσης των ατάκτων στρατευμάτων είχαν καταφύγει στο Τουρκικό, έκανε αυτή την επιχείρηση. Ωστόσο από ντροπή, δεν μπόρεσε για πολύ καιρό να πει τα πράγματα με το όνομά τους. Στην βασική ερώτηση του Ράλλη έδινε πάντα την ίδια απάντηση: «Ήταν Κυριακή όπου εκάμαμεν αυτήν την δουλειάν» Τελικά ομολόγησε με σιγανή φωνή: «όπου εξεγυμνώσαμε τους Φράγκους».

Οι νόμοι ήταν πάρα πολύ αυστηροί και επειδή ο Ρος βρήκε πως ήταν μικρό το ότι του έκλεψε ένα ντουφέκι για να τον καταδικάσουν σε θάνατο, συνηγόρησε και κατάφερε να δικαστεί ο κλέφτης σε μόνον έξη μήνες φυλακή στο Φρούριο της Χαλκίδος. Και εξακολουθεί: Πολλές φορές διανυκτέρευσα στο χωριό του στα Μεσόγεια, τα Σπάτα αλλά δεν με αναγνώρισε και δεν έκανα καμιά προσπάθεια να ψάξω να τον βρω, ούτε να επισύρω την προσοχή του.»

Είναι φανερό πως ο Ρος, πίστευε πραγματικά εκείνο το οποίο και χρησιμοποίησε για να ελαφρύνει τη θέση του «ωραίου του αγιογδύτη» όπως τον χαρακτήριζε, πως «προφανώς είχε παρασυρθή από τους συντρόφους του». Και τέλος καταλήγει, τοποθετώντας και το περιστατικό της κλοπής του όπλου του σε «τέτοια μικρά περιστατικά».

Η μαρτυρία αυτή σε σχέση με εκείνην του σχετικού συμβολαιογραφικού εγγράφου που παρατίθεται, είναι αρκετά χρήσιμη για τον χαρακτηρισμό της «προθυμίας» των Μεσογειτών να συμμετέχουν στη ληστεία. Μόνον περιστασιακά, και παρασυρόμενοι μπορούσαν να γίνουν ληστές.

Η περίπτωση όμως αυτή, είναι χαρακτηριστική και δεν αφήνει πολλά περιθώρια για να ξεφύγει κανείς από την επιθυμία να σταματήσει για λίγο ακόμη και να κάνει μία σύντομη αναφορά στην παράξενη ψυχολογία των ανθρώπων αυτών, που δεν δίσταζαν να φτάσουν και έως το φόνο προκειμένου

να ιδιοποιηθούν τα όσα ανήκουν σε άλλους. Έχουν όπως είπαμε πολλά γραφτεί, έτσι που να παρουσιάζεται κάποτε και θαυμάσια η προσωπικότητα κοινών δολοφόνων. Δεν θα ασχοληθούμε με το φαινόμενο (οι παραπομπές σε εργασίες, αμέσως πιο επάνω αναλύουν κάπως περισσότερο τα πράγματα άλλωστε). Στα Πρακτικά της Β' Επιστ. Συνάντησης ΝΑ. Αττικής, δημοσιεύεται και η ανακοίνωση του Αριστείδη Κανατούρη με τίτλο «Οι θανατικές εκτελέσεις στο νεότερο Λαύριο» και εκεί υπάρχει η επανάληψη της συγκινητικής μετάνοιας των ληστών την ώρα που ανέβαιναν στο κριώμα. Αυτή η διπλή προσωπικότητα, το ξέσπασμα του αποθέματος της αρετής και του ανθρωπισμού που βρίσκεται ακόμη και μέσα στην ψυχή ενός ανθρώπου «του σκοινιού και του παλουκιού», είναι τόσο εντυπωσιακή όσο και πανάρχαια. Ο Ζάλευκος, νομοθέτης των εν Σικελία Λοκρών, 50 π.Χ. αφιερώνει στο Προόμιμο Νόμων σχετικές γραμμές. «Πάσι γαρ εμπίπτει μεταμέλεια τοις μέλλουσι τελευτάν, μεμνημένοις ων ηδικήσασι...» (Βλ. Στοβαίου Ανθολογία κεφ. Περί Νόμων και Εθών).

Ο Νταβέλης, δεν έφτασε έως εκεί ή αν έφτασε δεν το γνωρίζουμε μια και σκοτώθηκε σε συμπλοκή, όμως κάτι βαθύτερο που υπήρχε μέσα του παράλληλα με την απληστία, μίλησε και έγινε το περιστατικό με τον Μπουκουβάλα.

Ρομαντικές ιστορίες πάντως για τον Νταβέλη, που είχε ιδιαίτερα φοβίσει τα Μεσόγεια ώστε να ταυτίζεται με την λέξη ληστής, λένε για τις σχέσεις του με την Δούκισσα της Πλακεντίας. Χρονολογικά, ο Νταβέλης με την παραμονή της Δούκισσας της Πλακεντίας (Σοφία ντε Μπαρμπούα) (1830-1854) και τις σχέσεις και των δυο με την Πεντέλη δεν υπάρχει τίποτε το ανακριβές. Όμως κανείς δεν γνωρίζει τις πραγματικές τους σχέσεις. Είναι πιθανόν πως η Δούκισσα τα είχε καλά υποχρεωτικά με τον Νταβέλη όπως και με όλους τους ληστές της περιοχής του «Όρους των Αμώνων» που είχε μεταβληθεί σε λημέρι. Αυτό όμως δεν εμπόδισε να έχει και περιπέτειες με τους ληστές. Ο Αμπού (Η Ελλάδα του Όθωνος, εκδ. Τολίδη) είναι χαρακτηριστικός στην αναφορά του στην Δούκισσα και αφήνει να εννοηθεί, πως η γυναίκα αυτή που λάτρευε την Ελλάδα, δεν μιλούσε εύκολα για τα θέματα αυτά. Ο Αμπού προσπάθησε να την κάνει να του διηγηθεί την περιπέτειά της με τον διαβόητο ληστή Μπίμπιση, ο οποίος την έπιασε στο δρόμο της Πεντέλης. Εκείνη όμως με εξυπνάδα μοναδική και χιούμορ, ξεστράτιζε την συζήτηση και τελικά δεν του είπε πολλά περισσότερα από την διαπραγμάτευση που έκανε με τον Μπίμπιση ο οποίος ζητούσε διακόσιες χιλιάδες δραχμές για να την ελευθερώσει. Τα ζητούσε μάλιστα τελικά σαν «ελεημοσύνη» ν' αγοράσει με τους συντρόφους του κτήματα στην ανατολή που ήταν φτηνά. Συμφώνησαν για δεκαπέντε και τελείωσε την χιουμοριστική της αφήγηση: «Δυστυχώς ο αρχιτέκτων μου που ερχόταν να με προϋπαντήσει, είδε από μακριά τη στενόχωρη θέση που βρισκόμουν. Έτρεξε στο Χαλάνδρι και

έφερε όλο το χωριό σε βοήθειά μου. Όταν αυτός ο καυμένος ο Μπίμπισης είδε ότι έπρεπε να φύγει χωρίς τα λεφτά μου, με αποχαιρέτησε αλλά με ένα ύφος τόσο αμήχανο που ήρθαν δάκρυα στα μάτια μου. Του έδωσα δέκα φράγκα που τα δέχτηκε με ευγνωμοσύνη. Υπάρχουν καλοί ανάμεσα σε αυτούς τους ανθρώπους».

Κι όσο για τον ίδιο τον Αμπού, χωρίς μάλλον έλλειψη αστειολογίας, ονομάζει τον Μπίμπιση ευγενικό άνθρωπο που δεν ήταν ληστής από πεποίθηση αλλά γιατί τον είχε απατήσει η γυναίκα του και ξέσπαγε στο κοινωνικό σύνολο! Ασφαλώς λίγα συμπεράσματα μπορεί να βγάλει κανείς από διατυπώσεις αυτού του είδους για την πραγματική ικανότητα να εκτιμηθούν σωστά ορισμένες φοβερές καταστάσεις σαν αυτήν της ληστείας στην Αττική.

Πάντως οι συμμορίες των Μεσογείων, δεν φαίνεται να ήταν πάντα πολύ σκληρές. Υπάρχει το γεγονός της μικροληστείας σε μέλος της οικογένειας Σουρλαντζή από το Κορωπί. Συγκεκριμένα, ο Ξενοφών Σουρλαντζής, σχεδόν παιδί ακόμη, πηγαίνοντας να εκτελέσει παραγγελίες του πατέρα του στην Αθήνα, νυχτώθηκε στα Άσπρα Χώματα. Δυο άντρες παρουσιάστηκαν ξαφνικά μπροστά του και τον απείλησαν ζητώντας να τους δώσει ότι είχε απάνω του. Φυσικά έντρομος ο μικρός Σουρλαντζής, έδωσε ότι είχε και το ποσό ήταν ασήμαντο, περίπου δύο δραχμές. Θυμωμένοι αλλά και με «κατανόηση» οι ληστές, «του έδωσαν μιά καρπαζιά», χτύπησαν το μουλάρι του με δύναμη και κείνο ξεχύθηκε ανενόχλητο πια προς το δρόμο για την Αθήνα. Αυτά συνέβησαν σύμφωνα με μαρτυρία του γιού του Χρήστου Σουρλαντζή στο τέλος του περασμένου αιώνα. Συγκινήθηκαν την τελευταία στιγμή από το γεγονός πως το θύμα τους ήταν ένα παιδί, δεν σκόπευαν από αρχική πρόθεση να βιαιοπραγήσουν περισσότερο, φυσικά δεν γνωρίζει κανείς. Οπωσδήποτε, ήταν η εποχή που η ληστεία είχε αρχίσει να βρίσκεται στο οριστικό τέλος της και μόνον υπολείμματα δρούσαν.

Τέλος, δεν πρέπει να υποτιμούμε καθόλου την σημασία των *τοπωνυμίων* στην προσπάθειά μας να σχηματίσουμε μια εικόνα συγκεκριμένων γεγονότων της περιοχής. Τα τοπωνύμια, είναι σημαντικότερο και θετικό στοιχείο και μπορούμε να συμπληρώσουμε ότι η επίσημη ιστορία με την αναγκαία περιεκτικότητα που την χαρακτηρίζει, δεν έχει καταγράψει. Είναι γνωστή σε όλους, η Σπηλιά του Νταβέλη στην Πεντέλη και γνωρίζουμε πως σωστά έχει έτσι χαρακτηριστεί και ονομαστεί αφού το Βουνό των Αγίων όπως ονομάζεται η Πεντέλη από την εκεί ύπαρξη Μοναστηριών που πολύ εκτιμούσαν οι Μεσογείτες, ήταν και λημέρι του λήσταρχου Χρήστου Νταβέλη. Θα πρέπει να δεχτούμε πως και άλλες σπηλιές, πολύ πιο κοντά μάλιστα στα χωριά μας, υπήρξαν κρησφύγετα ληστών. Έχουμε γι αυτό άλλωστε την γραπτή μαρτυρία του Θεμιστοκλέους Πολυκράτους, ο οποίος σε δημοσίευμά του στον ΙΒ' τόμο του Παρνασσού 1888, αναφέρει και τα εξής ενδιαφέροντα

γενικότερα την ηθική της τότε κοινωνίας του Κορωπίου και της περιοχής. Ίσως κάπως υπερβολικά με τον ρομαντισμό που διακατέχει τους αρχαιοφίλους για τα περασμένα που τα βρίσκουν σχεδόν ειδυλλιακά σε σύγκριση με το παρόν που πάντα το βρίσκουν πολύ κατώτερο. Πάντως γράφει: «Ο μακαρίτης Όθων, ο συχνότατα ποιούμενος τας διατριβάς εν Κορωπίω, ως λέγουσιν οι χωρικοί, τακτικώτατα επεσκέπτετο το «Άντρον των Νυμφών» και ετέρπετο καθήμενος επί του υπό του Αρχεδήμου λελαξευμένου θρόνου, οιονεί προσποιούμενος τον Πάνα, και έπινεν εκ του εν Άντρω αναβλύζοντος ύδατος διά φύλλου σκίλλας, κατασκευασμένου ως δοχείου. Μετά την εκθρόνισιν δ' εκείνου υπήρξε το καταφύγιον ληστών και κακούργων. Και οι χωρικοί δ' αυτοί, αν ούτω διεφθάρησαν, ουδείς αγνοεί τους αιτίους, τους ποικιλοτρόπως κολακεύσαντας τας εκείνων κακίας, ίνα επιτύχωσι του εαυτών σκοπού. Διηγούνται δε οι προύχοντες του χωρίου, γέροντες πολλής πίστεως άξιοι, ότι μέχρι μεν της μεταπολιτεύσεως αι γυναίκες, όταν έπλυνον εν τοις πλυντηρίοις (εννοεί την Λουμπάρδα) ημίσειαν ώραν του χωρίου απέχουσι, τα φορέματα εγκατέλειπον δι όλης της νυκτός μόνα, χωρίς ουδένα φόβον να έχωσι μη τις ελθών νυκτός αφαιρέση ταύτα. Νυν δε ουδέ κατ' οίκον είναι ακίνδυνα». Ίσως καθεστωτικοί προσανατολισμοί να επηρέασαν τον Πολυκράτη στην αναγραφή των υπερβολών και ιδίως για τους αιτίους «τους ποικιλοτρόπως κολακεύσαντας τας εκείνων κακίας».

Βεβαίως τα συμπεράσματα είναι πολλά περισσότερα και διαφορετικά από μόνον ότι οι σπηλιές χρησίμευαν σαν λημέρια. Επισημαίνεται πως η εξαχρείωση των ηθών σχετικά με τον σεβασμό της ξένης ιδιοκτησίας, έχει επέλθει και είναι πραγματικότητα την εποχή αυτή στην περιοχή Κορωπίου. Και το χειρότερο δεν είναι καθόλου αμέτοχοι οι ίδιοι οι χωρικοί. Όμως ληστές, στην κυριολεξία, στην νομική έννοια του όρου, δεν είναι ασφαλώς. Είναι κλέφτες ίσως και γι αυτό κακοποιοί. Ληστές όμως δεν είναι. Και τουλάχιστον για τους χωρικούς, τους μόνιμα εγκατεστημένους, τους πεδινούς όπως τους έλεγαν, δεν έχουμε στοιχεία πως υπήρξαν ληστές. Άλλοι θα έπρεπε να είναι οι ληστές και κακούργοι του Άντρου των Νυμφών. Και θα πρέπει να είναι άλλοι λογικά. Οι χωρικοί αν έκλεβαν, οπωσδήποτε δεν ξεκόβονταν από την κοινωνία. Ζούσαν με τους συγχωριανούς τους από τους οποίους και χωρίς να γίνονται αντιληπτοί αφαιρούσαν περιουσία. Ο ληστής δεν ακολουθεί τέτοιο δρόμο. Είναι βίαιος, κάνει πράξεις βίας εναντίον του ληστευόμενου κακοποιώντας τον και σκοτώνοντάς τον ακόμη. Έτσι θα πρέπει η μαρτυρία αυτή του Πολυκράτους, να μην οδηγεί σε συμπεράσματα πως οι χωρικοί είχαν μεταβληθεί έστω σε ανεκτικούς απέναντι των ληστών και ασκούσαν παρόμοιες πράξεις. Υπάρχει σύγχυση στο κείμενο. Εκείνο που πρέπει να δεχτούμε είναι πως η σπηλιά αυτή με την πανάρχαια λατρευτική και καλλιτεχνική της αξία, χρησιμοποιούταν από ληστές.

Στο Κορωπί έχουμε και μία ακόμη σπηλιά, κατά πάσα πιθανότητα άντρο

ληστών. Είναι η σπηλιά του Μητρομάρα. Δεν νομίζω πως ο Μητρομάρας αυτός, ήταν ο έξοχος πατριώτης Μήτρος Λέκκας. Έδρασε στην Αττική ολόκληρη αλλά καταγόταν από το Μενίδι και είχε την Σαλαμίνα ορμητήριο θαλασσινό. Είναι ακόμη αλήθεια πως κομμάτιασε και καμπόσους Έλληνες χριστιανούς που δεν θέλανε να ξεσηκωθούν εναντίον των Τούρκων μα για να έχει γιατάκι στην περιοχή του Κορωπιού, δεν φαίνεται πολύ πιθανόν. Αν η σπηλιά πήρε το όνομά της από κάποιον που την χρησιμοποίησε σαν κρησφύγετο, αυτός ο κάποιος Τρελλομήτρος* θα ήταν ίσως άτομο που είχε λόγους να κρύβεται λόγω της αντικοινωνικής του δραστηριότητας. Υποθέσεις. Κανείς δεν φαίνεται να ξέρει τίποτε το θετικό για το άτομο Μητρομάρα. Γιατί όχι στο τέλος κάποιος πραγματικά άρρωστος κι όχι παληκαράς. Σπηλιά που συνδέεται με τη ληστεία ίσως έχουμε και στην περιοχή Καλυβίων.

Πάντως, το ότι ίσως οι πολιτικές διαμάχες μεγαλοποιούσαν ή και αντίθετα την κατάσταση στην περιοχή και την ταλαιπωρία από την ληστεία, το βεβαιώνει σαφέστερα ένα άλλο γραπτό στοιχείο, ένα έγγραφο του Πρωτοδικείου Αθηνών που είναι σύμφωνα με την σημείωση του ίδιου του εγγράφου εκτίμησις του χωρίου Χαρβάτι «γενομένης λήγοντος του 1850». Στην παράγραφο με τον τίτλο Ασφάλεια, γράφεται: «Τέλος και της περί τους ληστές ασφαλείας λεκτέον. αληθές ότι κατά καιρούς ανεφάνησαν εν τη Αττική τοιαύται κακούργοι συμμορίες. δυσεξάλειπτοι και δυσεξιχνίαστοι. αλλά παρά πάντων ομολογείται σήμερον ότι η βδελυρά αυτή μάστιξ της Ελλάδος ενέσκυψε σπανιότατα εις τους φιλησύχους και των πολιτικών αμετόχους κατοίκους. ούτω εξηγείται η κατά διαφόρους εποχάς ύπαρξις τινών ληστών εκμέτρως τερατολογηθείσα υπό των εφημερίδων δια τον αυτόν πολιτικόν λόγον.

Εν τωσούτω από δώδεκα ήδη ετών ουδέποτε λησταί επάτησαν την εν Χαρβατίω οικίαν, ούτε την κώμην αυτήν, ούτε χωρικόν εντεύθεν ανήρπασαν ούτε ζώα. ο δε ιδιοκτήτης πολλάκις παρακινηθείς να σταθμοδοτησθαι εν τη κώμη χωροφύλακας, ικανήν ως εκ των προειρημένων έκρινε μέχρι τούδε την ασφάλειαν και αρκούμενος εις την επί της οδού κάτω του Σταυρού ήδη μνημονευθείσαν παρουσίαν της ενόπλου δυνάμεως, επιμόνως ηρνήθη και δικαίως την πρότασιν».

Το σαφές ετούτο κείμενο για την ανάμιξη των πολιτικών πραγμάτων, τις τερατολογίες των εφημερίδων που τελικά έδιναν μια άλλη εικόνα για την δράση των ληστών στην περιοχή κάτω από τον Σταυρό αλλά και στην περιοχή του Χαρβατίου περιλαμβάνει ο Κώστας Ν. Πρίφτης στην εργασία του «Το Χαρβάτι στην δεκαετία 1845-1855». Θα πρέπει όμως παρά την σαφήνεια

* Αμφισβητούμε την προέλευση του Μητρομάρα από το (ι)μάρρε: τρελλός, παρμένος κλπ. Ο πατέρας του Μητρομάρα άλλωστε λεγόταν Χοντρομάρας και φυσικό είναι να πήρε ο Μήτρος από εκεί τις δύο τελευταίες συλλαβές.

που έχει σαν κείμενο και μάλιστα σαν επίσημο έγγραφο, να μην κριθεί μονόπλευρα και πάλι. Ασφαλώς οι αντιπολιτευόμενες εφημερίδες θα υπερέβαλαν τα πράγματα. Το γεγονός όμως πως λίγο κάτω από τον Σταυρό, δύναμη Χωροφυλάκων επέβλεπε και εξασφάλιζε την τάξη, μιλά από μόνο του για την όχι και τόσο μεγάλη ασφάλεια της περιοχής. Ακόμη περισσότερο πρέπει να σταθεί κανείς στον σαφή υπαινιγμό του ίδιου του εγγράφου «ενέσκυψε σπανιότατα εις τους φιλησύχους και των πολιτικών αμετόχους κατοίκους». Φέρεται με άλλα λόγια σαν βέβαιο, ότι οι μετέχοντες στα πολιτικά, κινδύνευαν από την ληστεία. Έτσι σαν γεγονός δεν αμφισβητείται εντελώς η ύπαρξη των ληστών. Εκείνο που απομένει στην έρευνα είναι να καθορίσει ακριβέστερα τον λόγο «πολιτική διαφορά» ή καλύτερα συμμετοχή στα πολιτικά σύμφωνα με την φρασεολογία του εγγράφου. Ένα στοιχείο που δεν έχει όσο πρέπει ερευνηθεί ασφαλώς. Γίνεται λόγος για πολλές άλλες αιτίες φτώχεια, ανεργία κλπ. Τα πολιτικά όμως φαίνονται εξ ίσου αιτία και απομένει ανοιχτό το σημείο στην έρευνα. Πάντως με τα γραφόμενα αυτά, δεν θα πρέπει να θεωρείται ακλόνητη η αξιοπιστία της εκτιμήσεως ίσως, σύμφωνα με τα ελληνικά κρατούντα ανάμεσα σε αντιμαχόμενες πολιτικές δυνάμεις. Αν οι αντιπολιτευόμενες εφημερίδες τερατολογούσαν, δεν φαίνεται πως και το επίσημο κράτος δεν υποτιμούσε ορισμένα τρωτά σημεία της ασφάλειας που επικρατούσε. Η ομολογία άλλοτε έμμεση και άλλοτε άμεση, όπως παρατηρεί κανείς, του εγγράφου για τα συμβαίνοντα, είναι συγχρόνως πιθανότατα και μια προσπάθεια να υποτιμηθούν ορισμένα πράγματα. Δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι δεκαετίες αργότερα, εξακολουθεί να γίνεται λόγος για ληστεία, να υπάρχουν οι οικογενειακές παραδόσεις για τα βάσανα που υπέστησαν οι πρόγονοι και τέλος πως όλα αυτά έχουν παραμείνει στο περιθώριο και δεν έχουν καταγραφεί ποτέ και από κανέναν.

Συμπερασματικά, ίσως θα πρέπει να αποδεχτεί κανείς την ύπαρξη μιας μέσης κατάστασης που επικρατούσε τον περασμένο αιώνα από άποψη ληστείας και γενικότερα ασφαλείας στην περιοχή, από όπου πάντως έτσι κι αλλιώς δεν είχε καθόλου εξαφανιστεί η βία και το ντουφεκίδι, ούτε για γενικότερες και οργανωμένες επιδρομές, ούτε και για περιπτώσιακές προσωπικές διαφορές κάθε είδους. Οι περιπέτειες και μόνο του Ρουζουχ είναι αρκετές για να πείσουν. (βλ. περισσότερα στο κείμενο του Κώστα Πρίφτη ως άνω).

Κλείνουμε την παράθεση των στοιχείων μας με τα απευδέστερα, τις συμβολαιογραφικές πράξεις, που επαναλαμβάνεται για πολλούς λόγους πρέπει ιδιαίτερα να προσεχτούν. Η σημασία τους είναι πράγματι πολυσήμαντη.

1) Αριθ. 1125. Συμβολαιογράφος Κωνσταντίνος Πιτάρης.

Την εικοστήν πρώτην Μαΐου του χιλιοστού οκτακοσιοστού τριακοστού ενάτου έτους ημέραν Κυριακήν της εβδομάδος εν Αθήναις, εν τω επί της οδού του Αιόλου Γραφείω ενώπιον εμού του Συμβολαιογράφου Αθηνών Κωνστα-

ντίνου Γ. Πιτάρη και των μαρτύρων των Κυρίων Νικολάου Κριεζή εμπόρου και κατοίκου Αθηνών και Δημητρίου Κουτσογιαννοπούλου κτηματίου κατοίκου Μαραθάνος γνωστών μοι αμφοτέρων. οι Κύριοι Σταύρος Σιδέρης γεωργός κάτοικος του χωρίου Σπάτα και ο κτίστης Μήτρος Κιούσης διαμένων εις το αυτό χωρίον Σπάτα γνωστοί μου ομολόγησαν κατ' αίτησιν του Γεωργάκη Αγγέλου γεωργού κατοίκου Χαλανδρίου τα εφεξής.

Ο Σταμάτης Μήτρου Αγγέλου κάτοικος του χωρίου Σπάτα, ερωτευόμενος προ πολλού μετά της θυγατρός του συγχωριανού του Γιαννάκου Μπέκα Δημαρχικού Παρέδρου Μαρίας τ' όνομα εις τινα χορόν όπου ευρίσκοντο και η ρηθείσα ερωμένη του κατά την τοπικήν συνήθειαν από ευθυμίαν κινούμενος έξωθεν της οικίας έχων καταταυτά και την άδειαν του οπλοφορήν, επιροβόλησεν, ο πατήρ δε της αναφερθείσης ερωμένης του θυμωθής κατεμήνυσεν εις τας αρχάς τον Σταμάτην αφού πρώτα σκληρώς τον εράπισεν όχι επί λόγω ότι έρριπεν πυροβόλον όπλον αλλά διότι ερώτευε μετά της θυγατρός του, μετά δεν την πράξιν ταύτην και την καταμήνυσιν εκοινωποιήθη εις το ρηθέν χωρίον ότι θέλουν συλλάβει και αποστείλλει σιδηροδέσμιοι εις την πρωτεύουσαν τον διαληφθέντα Σταμάτην, όστις κυριευθής υπό φόβου ανεχώρησεν και περιεπλανάτο αρκετόν καιρόν εις τα όρη και μετά ταύτα ήκουσεν ότι θα εχαρίζοντο ληστές οιτινες τον συνέλαβον και με απειλάς ή υποσχέσεις ή άλλως πως, τον ηνάγκασαν να μένη παρ' αυτοίς και ότι μόλις παρήλθον τρεις μήνες αφού ανεχώρησεν από το χωρίον μας και ηκούσαμεν ότι η Κυβέρνησις συνέλαβε όλους τους ληστές μετά των οποίων και ο ρηθείς Σταμάτης, όστις εστάθη πάντοτε καλής διαγωγής. Ταύτα γνωρίζοντες καλώς ομολογούμεν ευσυνειδώς κι ενόρκως. εγένετο η παρούσα πράξις και αναγνωσθείσα ευκρινώς εις επήκοον των ενδιαληφθέντων των μαρτύρων υπεγράφη παρ' αυτών κι εμού.

Προσκληθέντες δε αμφοτέροι οι ενδιαλαμβανόμενοι οι όπως υπογράψουν ομολόγησαν άγνοιαν γραμμάτων και σταυροσημείωσαν.

Συμβ. Γ. Γρυπάρης, αριθ. 464.

2) (Συμφωνία για την δίωξη των ληστών, μεταξύ Δημοσίου και αρχιποιμένος Ευαγ. Μαγγίνα και Κωνστ. Μαγγίνα. Περιοχή Λαυρίου)

Εν Αθήναις την εικοστήν τετάρτην Νοεμβρίου του χιλιοστού οκτακωσιστοού εβδομηκοστού έτους ημέραν της εβδομάδος Τρίτην. Ενώπιον εμού του Συμβολαιογράφου και κατοίκου της πόλεως ταύτης Γεωργίου Γρυπάρη, εδρεύοντος εν τω επί της οδού Ευριπίδου κάτωθεν της υπ' αριθ. 66 οικίας του Κ. Α. Φ. Παπαδάκη κειμένω γραφείω μου, εμφανισθέντες οι γνωστοί μοι και μη εξαιρούμενοι Κύριοι Μιχαήλ Πετρόπουλος, Οικονομικός Έφορος της Αττικής και κατοικών ενταύθα, ως πληρεξούσιος του Δημοσίου, δυνάμει της από 12 του ενεστώτος μηνός υπ' αριθ. 406 συμβολαίου μου, προσαρτηθείσης υπ' αριθ. 53, 325 διαταγής του Υπουργείου των Οικονομικών αντιπροσωπεύοντος το Δημόσιον και Ευαγγέλης Μαγγίνας, αρχιποιμήν μη έχων σταθεράν

κατοικίαν, παραχειμάζων δε ως σκηνίτης, εις την περιφέρειαν των δήμων Αθηνών, Λαυρίου και Κρωπίας, διατρίβει προσωρινώς ενταύθα, εδήλωσαν τα εξής, ότι ένεκα της ληστείας το Δημόσιον μυρίας υπέστη ζημίας, ότι η ληστεία την σπουδαίαν υποστήριξιν λαμβάνει εκ των ποιμένων, άλλοτε μεν εκ κακής έξεως, άλλοτε δε εκ φόβου, ότι πλείστοι ποιμένες υπάρχουν λησταί ή συγγενείς ληστών, πλείστοι δε εξ ιδιοτελείας λησταποδόχοι, ότι ένεκα της καταστάσεως ταύτης ου μόνον η κοινωνία πάσχει, το Δημόσιον ζημιούται αλλά και οι ποιμένες καταστρέφοντες πολυειδώς και πολυτρόπως και ότι εκ της καταστροφής αδύνατον άλλως να σωθώσιν, εάν ούτοι δεν αποφασίσωσι να καταστρέψωσι την ληστείαν, συντρέχοντες όλους τους τρόπους τους επιτετραμένους την καταδίωξιν, προς τον εκτεθέντα δε σκοπόν συνωμολόγησαν τα επόμενα: Ο αρχιποιμήν Ευάγγελος Μαγγίνας δι' εαυτόν και τον υπό τας διαταγάς του ποιμένα και σύντροφόν του Κωνσταντίνον Μαγγίναν ετών 55, δηλοί ότι τον χειμώνα τούτον θέλει μεταβή και παραχειμάσει εις τα Γιορντά, θέσιν της περιφέρειας του Δήμου Λαυρίου, επομένως υπόσχεται και υποχρεούται αλληλεγγύως και αλληλευθύνως μετά του ειρημένου συντρόφου του και των λοιπών αρχιποιμένων και ποιμένων των συντρόφων αυτών των ενδιαλαμβανομένων εν τοις υπ' αριθ. 406, 453 και 458 συμβολαίοις μου της 10.21 και 23 του ενεστώτος μηνός (ώνπερ έλαβε ακριβή γνώσιν) καθώς και μετά των λοιπών αρχιποιμένων και ποιμένων όσοι τυχόν ήθελαν αποφασίσει να παραχειμάσωσι εν τη αυτή επαρχία της Αττικής και ήθελον προσφέρει ομοίαν προς την παρούσαν και τας προηγηθείσας εγγύηση ως είρηται και να καταδεικνύη μετά του ρηθέντος συντρόφου του, τους ληστές εις τους επιτετραμένους την καταδίωξιν των, εάν λησταί εισβάλλωσιν εις την επαρχίαν ταύτην και να επιδίδονται αμέσως εις την καταδίωξιν των και να τους συλλαμβάνωσι και τους φονεύωσι. β) Υπόσχονται προσέτι αλληλεγγύως, ως είρηται ν' αποζημιώσωσι πάντα ληστευθησόμενον ή αιχμαλωτισθησόμενον υπό ληστών εν τη επαρχία ταύτη εισβαλόντων ή διαιτωμένων ή τέλος να συμμορφωθώσι ακριβώς με τας διατάξεις της Διευθύνσεως της Διοικητικής αστυνομίας Αθηνών Πειραιώς και περί Μοναστηρίων και γνωριστικώς μέτρων.

Το Δημόσιον αφ' ετέρου υπόσχεται να διατηρή 1) εν τη επαρχία ταύτη αποσπάσματα στρατιωτικά όσο ήθελε κρίνει αναγκαία δια την καταδίωξιν της ληστείας, 2) ένα μέχρι τριών το πολύ οδηγούς, ούσπερ ο Ευαγγέλης Μαγγίνας μετά του συντρόφου του ήθελον προτείνει εις τον Νομάρχη Αττικοβοιωτίας εκ των ιδίων ποιμένων επί μισθώ πενήτηκοντα δραχμών κατα μήνα διδομένων εκ του Δημοσίου Ταμείου εις έκαστον.

Συμφωνήθη τέλος μεταξύ των ποιμένων ότι εάν ο Ευαγγέλης Μαγγίνας και ο σύντροφός του παραβιάσωσι το συμβόλαιον τούτο και δεν δώσωσι οδηγούς κατά την μεταβατικήν υπηρεσίαν, δεν καταγγείλωσι, δεν καταδιώξωσι, δεν συλλάβωσι ή δεν φονεύσωσι ληστές εισελθόντας ή διαιτωμένους

εν τη επαρχία εν η παραχειμάζουσι, υποχρεούνται να πληρώσωσι εις το Δημόσιον Ταμείον πέντε χιλιάδας δραχμάς λόγω αποζημιώσεως ως άμεσοι ή έμμεσοι λησταποδόχοι ή ως παραίτησι των μεγάλων του Δημοσίου ζημιών, προς εξασφάλισιν δε της εν λόγω αποζημιώσεως ο Ευαγγέλης Μαγγίνας μετά του συντρόφου του Κ. Μαγγίνα παρέχουσι ως ενέχυρα τα ίδια εαυτών ποιμνια συνιστάμενα εις εκατόν δέκα πρόβατα, εκατόν πενήντα αίγας, τέσσαρας ίππους, τρεις φοράδας και δύο πάλους, του δε ενεχύρου η κατοχή απεφασίσθη κατά κοινήν συμφωνίαν των συμβαλλομένων να δοθή εις τον αυτόν αρχιποιμένα Ευαγ. Μαγγίνα κατά το άρθρον του περι Ενεχύρου Νόμου της πρώτης Δεκεμβρίου του 1836 έτους. Εν περιπτώσει δε αποζημιώσεως το ανωτέρω ενέχυρον θέλει μ...βή εις το Δημόσιον αντί πληρωμής κατ' εκτίμησιν του άρθρου 5 του αυτού νόμου. Εάν ο αρχιποιμήν Ευαγ. Μαγγίνας και ο σύντροφός του Κ. Μαγγίνας παραβιάσωσι το παρόν συμβόλαιον δίδεται εις το Δημόσιον το δικαίωμα να του απαγορεύση την διαμονήν εν τη επαρχία της Αττικής ή πάση άλλη εκτός των της Πελοποννήσου χωρίς να έχουσι αυτοί κανέν της αποζημιώσεως δικαίωμα συνωμολόγησαν προς δε ότι αναλαμβάνουσι αλληλεγγύως τας εν τω παρόντι συμβολαίω υποχρεώσεις παραιτούντες από τούδε του δικαιώματος της διαιρέσεως και της διζήσεως αναγνωρίζουσι τας εν τοις μνησθήσι υπ' αριθ. 406, 453, 458 συμβολαίοις μου επιβαλλομένας και εις τους λοιπούς αρχιποιμένας ποιμένας και συντρόφους των τας υποχρεώσεις άσπερ και αυτοί εισί αλληλεγγύως υπεύθυνοι. Των συμφωνιών αυτών γενομένων δεκτών υπό των συμβαλλομένων συνετάχθη εξαιρουμένων προς αλλήλους προς με και τους συμβαλλομένους πολιτών Ελλήνων μαρτύρων τους Κυρίους Εμμανουήλ Βιβιλάκη δικηγόρου και Αλεξάνδρου Ροβέρτου σαχαροπλάστου κατοίκων Αθηνών, ανεγνώσθη ευκρινώς εις επήκοον απάντων και υπογράφεται προσηκόντως

Οι συμβαλλόμενοι

Μ. Πετρόπουλος

Ευαγ... Μαγγίνα

Οι μαρτυρες

Εμ. Βιβιλάκης

Αλ. Ροβέρτης

Σημειώνεται πως υπάρχουν πολλά τέτοια συμβόλαια κράτους-ποιμένων.

Θα πρέπει να καταλήξουμε πως στα Μεσόγεια και στη Λαυρεωτική δεν έλειψε καθόλου η ταλαιπωρία από τις ληστρικές και ληστοπειρατικές επιδρομές. Ήταν φυσικό αφού η θάλασσα είναι γύρω και τα βουνά με τις δυνατότητες που προσφέρουν στην παράνομη ζωή, αφθονούν. Ωστόσο τα στοιχεία που θα επέτρεπαν μια συγκρότηση ολοκληρωμένης εικόνας αυτού του φοβερού κινδύνου, δεν είναι καθόλου πλούσια. Δεν λείπουν, μα δεν είναι και πολλά. Άλλες περιοχές, της ευρύτερης περιφέρειας Αττικής όπως τα Βίλλια και της γειτονικής Κορινθίας, συγκεκριμένα η Περαχώρα, έχουν πιο πλούσια, σαφή, προφορική παράδοση σχετικά με τα δεινά που υπέστησαν από τους πειρατές. Ακόμη και σήμερα ζουν πολύ έντονα την ιστορία, νομιζόμενη ή πραγματική για το χτίσιμο του χωριού τους στη σημερινή του θέση

οι Βιλλιώτες. Δηγούνται σχεδόν χωρίς παραλλαγή την ιστορία και λένε το συνθηματικό στιχάκι πως πρέπει να φυλαχτούν γιατί τη νύχτα θα χτυπήσουν άγρια οι εισχωρήσαντες ανάμεσά τους κουρσάροι ή μάλλον οι σύντροφοι τους που περιμένουν: 'Όλη μέρα στο χορό / και το βράδυ στο σαργό. Χορέψτε δηλαδή τώρα μια και είναι γιορτή, γιατί ήταν ημέρα γιορτάσιμη, αλλά το βράδυ ή τη νύχτα, προσοχή γιατί βγαίνει η παγάνα.

Κάτι παρόμοιο, κι εδώ είναι το αρκετά περιεργο που χρειάζεται κάποια προσεκτικότερη έρευνα, λέγεται κι από τους Περαχωρίτες. Η ίδια ειδοποίηση από κάποιον που είδε τους κουρσάρους, ή από κάποιον κουρσάρο που θέλησε να σώσει τους Περαχωρίτες, και πάλι ημέρα γιορτάσιμη: Λαιμομάντηλα (νέοι με μαντήλια στο λαιμό λόγω της γιορτής) και πέτσες (γέροι ρυτιδιασμένοι και λιπόσαρκοι) δεν ακούτε τις τρουμπέτες; / 'Επειτ' από καμιά ώρα/να 'σαστε στην Περαχώρα.

Συμπληρωματικά και για την καλύτερη μελέτη της καταστάσεως στην Αττική γενικώτερα κατά τον περασμένο αιώνα παρατίθενται τα πιο κάτω στοιχεία, από τους φακέλλους των Γενικών Αρχείων του Κράτους Αστυνομία-Χωροφυλακή, Ασφάλεια. Η επιλογή απλώς ενδεικτική.

1) Περί εμφανίσεως του Βαρνάβα εις Μενίδι, Αθήναι 1836, αρ. εγγρ. 11621

2) Εμφάνιση και καταδίωξη στον Αυλώνα (εν Κακοσαλεσιώ 27 Νοεμ. 1838, μάχη στο Μπογιάτη, αρ. εγγρ. 300).

3) Σύλληψη των τεσσάρων εναπομεινάντων ληστών στο βουνό Σκληρό, φόνος του ενός ληστού. Εν Αθήναις 12 Φεβρ. 1842, αρ. εγγρ. 4394).

4) Αναφορά του Αρχηγείου Χωροφυλακής, Αθήναι 5 Φεβρ. 1840 σχετικά με την σύλληψη ληστών από απόσπασμα. Οι ληστές εικάζεται ότι ανήκαν στον λήσταρχο Μαμαλάκη. Φάκελλος 176.

5) Αναφορά επάρχου Μεγαρίδος, για ληστεία στο χωριό Μάζι. Αρ. 1070, Απρίλιος 1857.

6) Φάκελλος 174, Περί Βλαχοποιμένων, Αθήνησι 21 Αυγ. 1857.

Κατονομάζονται οι Βλαχοποιμένες σαν ληστοτρόφοι και θύμα τους ολόκληρη η Αττική: «... Διατρίβοντες συνεχώς εν τοις υπαίθροις έρχονται εις συνεχή συνάφειαν με τους ληστές, συνδέουσι σχέσεις με αυτούς και επί τέλους επιδίδονται πολλοί εξ αυτών εις τον ληστρικόν βίον... Η ρίζα δε της ληστείας είναι αι ομάδες των Βλαχοποιμένων...» Από τους λόγους αυτούς και προτείνονται διάφορα μέτρα: «Να διαλυθούν τα τσελιγκάτα, να έλθουν σε επιμειξία με τους χωρικούς, να κατοικήσουν σε χωριά και θα εκλείψη η ρίζα της ληστείας και θα ελευθερωθή η Ελλάς από το όνειδος του να διατρέφει εντός των κόλπων της κατά τον 19ο αιώνα φυλήν διαβιούσαν σκηνίτην άγριον βίον»

Σημαντικό επίσης είναι πως στον Ονομαστικό κατάλογο των υπάρχόντων ληστών κατά συμμορίας, επί 50 ληστών υπάρχει μόνον ένας σαμαρτζής και ένας πρώην εθνοφύλαξ ενώ όλοι οι άλλοι είναι ποιμένες.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Από την αρκετά πλούσια βιβλιογραφία γενικά για την Ληστεία και Πειρατεία, παραθέτουμε τα επόμενα σε βοήθεια της πρώτης αυτής προσέγγισης που έγινε με την ανακοίνωση στην Γ' Επιστημ. Συνάντηση ΝΑ. Αττικής για το θέμα αυτό στην περιοχή. Αναφέρεται επίσης μικρός αριθμός που αφορά τα θέματα αυτά στα Μεσόγεια. Παραπέμπουμε κυρίως στα Γενικά Αρχεία του Κράτους στους οικείους φακέλους. Η επιλογή έγινε και με το προσιτό των πηγών. Παραλείπονται και παραπομπές που έγιναν στο κείμενο για να αποφευχθούν επαναλήψεις δευτερεύουσες.

Αμπού Εντ.: Η Ελλάδα του Όθωνος, εκδ. Αδελφών Τολίδη.

Καλλιγιάς Παύλος: Θάνος Βλέκας, 1855 και διάφορες μεταγενέστερες ανατυπώσεις.

Κεφαλληνιάδης Ν.: Πειρατεία, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα 1984.

Κραντονέλλη Αλεξ.: Ιστορία της Πειρατείας.

Μιχαήλ-Δέδε Μαρ.: Σαρακατσάνικα Τραγούδια (Ληστρικά...), Πρακτικά Συνεδρίου Σερρών, Αθήνα 1985. Συμβολή στη Μελέτη της Συναισθηματικής Γλώσσας του Δημοτικού μας Τραγουδιού, Πρακτικά Δ' Συμπ. Ποίησης, Παν/μιο Πατρών, 1984, εκδ. Γνώση.

Πατσουράκος Ι. Β.: Ο Μυστηριώδης Πειρατής, εν Πειραιεί 1927. Σημειώνεται πως πρόκειται για μυθιστόρημα το οποίο όμως δίνει πολλά ζωντανά στοιχεία για την πειρατική Μάνη.

Ross L.: Erinnerungen und Mitteilungen aus Griechenland, Berlin 1864. Σε μετάφραση στα ελληνικά, Αναμνήσεις και Ανταποκρίσεις από την Ελλάδα, του Α. Σπήλιου, εκδ. Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1976.

Σιμόπουλος Κυριάκος: Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα, τόμοι 4, Αθήνα 1984-85.

Summary

ROBBERY AND PIRACY IN MESSOGAEA ATTICA (14th-19th Cent)

The area of Messogaea Attica, suffered a great deal both from pirates and highwaymen during the centuries 14th to 19th included. However much less than other parts of Greek territory and even of Attica itself or the neighbouring Boeotia.

This must be assumed after the examination and study of 1) Various state documents regarding safety of the country, contracts etc., 2) Legends, 3) Oral tradition about the predecessors of certain families of the area, 4) Descriptions given by foreigners who visited the area.

Because of lack of any previous work on the subject, this is a first approach to the piracy and robbery in Messogaea Attica.

MARIA MICHAEL-DEDES